

Huumeiden käytön uusi sukupolvi

PEKKA HAKKARAINEN – LEENA METSO

Johdanto

Huumeiden käyttö lisääntyi 1990-luvulla ympäri maailmaa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa marihuanan polttaminen 16–17-vuotiaiden koululaisten keskuudessa kääntyi vuonna 1993 voimakkaaseen kasvuun pitkään jatkuneen laskun jälkeen (Marijuana abuse, 2002). Vastaava kasvutrendi on todettu myös eurooppalaisissa ja pohjoismaisissa tilannekartoituksissa (Vuosisiraportti Euroopan..., 2002; Kouvonen & Rosenqvist & Skretting 2001). Vuosituhannen vaihteeseen tultaessa kasvu näyttää joissakin maissa jo pysähtyneen (Ahlström & Metso & Tuovinen 2001; Vuosisiraportti Euroopan..., 2002; Marijuana abuse, 2002).

Näkyvin huumeiden käytön lisääntymiseen liittynyt uusi piirre Euroopassa on ollut juhlimiskulttuurin muutos, jonka myötä huumeet ovat kytkeytyneet aiempaa tiiviimmin nuorten ihmisten huviaelämään. Tekno- ja ravekulttuurissa tanssimiseen yhdistetty stimulanttien käyttö on levinnyt klubeihin ja diskoihin. Kehitys on tuonut käyttöön koko joukon erilaisia uusia aineita, joista ekstaasi on tunnetuin ja levinnein. Samalla sellaiset perinteisemmät aineet kuten amfetamiini, kokaiini ja LSD ovat saavuttaneet uutta suosiota. Kehitys on muuttanut tilannetta oleellisesti. Kannabiksen polttamisesta ja muusta lähinnä viikonlopun juhlintaan liittyvästä huumeiden käytöstä on tullut monille nuorille tai nuorille aikuisille osa tavanomaista viikonlopun juhlintaa ja yöelämää (Calafat & al. 2001). Isossa-Britanniassa kehitys on viritänyt keskustelun, jossa jotkut tutkijat ovat alkaneet puhua jo nuorten huumeiden käytön normalisoitumisesta (Parker & Aldridge & Measham 1998; Parker & Williams & Aldridge 2002).

Uuden huumeitrendin myötä käyttö on monissa maissa noussut korkeammalle tasolle kuin koskaan aikaisemmin. Tähän joukkoon kuuluu myös

toisen huumeaaltonsa 1990-luvulla kokenut Suomi (Partanen & Metso 1999). Kannabiksen käytön yleistymisen rinnalla näkyvin muutos Suomen huumeitilanteessa on ollut amfetamiinin ja opiaattien ongelmakäyttäjien lukumäärän kasvu (A. Virtanen 2001). Kansainvälisiä virtauksia seuraten myös ekstaasin käyttö on rantautunut Suomeen, joskin sen levinneisyys on toistaiseksi jäänyt varsin rajalliseksi (Seppälä 1999; Hakkarainen & Metso 2001; Salasuo & Rantala 2002).

Huumeiden käytön kehitystä Suomessa on kymmenen viime vuoden aikana seurattu toistuvilla väestöön kohdistetuilla kyselytutkimuksilla (Kontula & Koskela 1992; Partanen 1994; Hakkarainen & al. 1996; Kontula 1997; Partanen & Metso 1999; Hakkarainen & Metso 2001). Edellisen kerran huumeiden käytön yleisyyttä selvitettiin vuonna 2000. Tulokset viittasivat siihen, että voimakkain kasvukehitys olisi jo taittunut (Hakkarainen & Metso 2001). Tuolloin todettiin, että kertamittauksen valossa oli mahdotonta sanoa, oliko kysymys pysyvämmästä käänteestä vai ainoastaan väliaikaisesta pysähdyksestä ennen uutta nousua. Vuoden 2000 tutkimus, jonka aineisto koottiin juomatapatutkimuksen haastattelujen yhteydessä, poikkesi metodeiltaan edellisestä, vuonna 1998 suoritetusta tutkimuksesta, minkä vuoksi ajalliseen vertailuun sisältyi myös teknisiä epävarmuustekijöitä. Uusimman, vuonna 2002 toteutetun päihdetutkimuksen aineisto on kerätty postikyselynä, mikä mahdollistaa metodisesti yhdenmukaisen aikasarjan muodostamisen ajallista vertailua varten. Huumeiden käytössä viime aikoina tapahtuneita muutoksia voidaan arvioida nyt sekä pidemmästä perspektiivistä että aikaisempaa luotettavammin. Tässä artikkelissa esiteltävät tulokset tarjoavat yleiskuvan huumeiden käytön kehityksestä ajalla 1992–2002. Lisäksi eritellään muutoksia toisen huumeaallon takana.

Päihdetutkimus 2002

Tutkimuksen aineisto kerättiin postikyselynä syksyllä 2002. Syyskuun alussa tutkittavat saivat postitse kyselylomakkeen, joka pyydettiin palauttamaan mukana seuranneessa kirjekuussa määräkoko mennessä. Tutkittavia muistutettiin palautuspäivästä erillisellä muistutuskortilla. Niille, jotka eivät olleet vastanneet, lähetettiin uusi lomake lokakuun alussa. Lomakkeet palautettiin nimetöminä. Lomakkeeseen sisältyi kuitenkin kohdenumero, jonka perusteella karhulomakkeet voitiin lähettää niille, jotka eivät ensimmäisellä kierroksella vastanneet. Aineiston keräsi Tilastokeskus Stakesin alkoholi- ja huumeutkimusryhmän tilauksesta. Tutkittavien henkilötiedot eivät ole olleet tutkijoiden tiedossa prosessin missään vaiheessa.

Tutkimuksen kohdejoukon muodostivat 15–69-vuotiaat suomalaiset. Ahvenanmaa rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle, samoin kuin laitoksissa asuva väestö ja vailla vakituista asuntoa olevat. Kohdejoukosta otettiin 4 053 henkilön suuruinen otos, joka poimittiin satunnaisotannalla Tilastokeskuksen Suomen väestöä koskevasta väestötietojärjestelmästä. Koska huumeiden käyttö ja kaantuu väestössä epätasaisesti, otoksessa painotettiin 15–35-vuotiaita siten, että 3 000 otokseen valittua edusti koko kohdejoukkoa, jonka lisäksi poimittiin vielä 1 000 hengen otos 15–35-vuotiaista. Tällä yliotannalla haluttiin kohdistaa kyselyä erityisesti huumeiden käytön kannalta aktiivisimpaan ikäryhmään ja varmistaa siten käyttäjätapauksen riittävä määrä aineiston tilastollisten analyysien tarpeisiin. Suomalaisissa huumeekyselyissä menettelyä ei ole aikaisemmin sovellettu, mutta eurooppalaisissa tutkimuksissa se on vallannut alaa viime vuosina, ja sen soveltamiseen ohjaa myös Euroopan huumeseurantakeskuksen EMCDDA:n huumeekyselyjen tekemistä koskevat ohjeet. Analyysissa nuorten yliotanta tasapainotettiin painokertoimilla.

Kyselyyn vastasi 2 541 henkilöä. Vastausprosentiksi muodostui 63, joka on hiukan vähemmän kuin vastaavassa kyselyssä vuonna 1998 (66 %). Tulosta voidaan kuitenkin pitää verraten hyvänä, kun otetaan huomioon tutkimuksen arkaluonteisuus ja postikyselyiden vastausosuuksien hienoinen laskusuunta viime vuosina. Vertaamalla vastanneiden jakaumia otosta koskeviin tietoihin voidaan todeta, että totuttuun tapaan naiset (68 %) olivat miehiä (57 %) aktiivisempia vas-

taajia. Ikäryhmittäin erot olivat suhteellisen pienet. Miehistä yli 50-vuotiaat vastasivat jonkin verran nuorempiaan aktiivisemmin. Ruotsinkielisten vastausosuus (64 %) oli hiukan suomenkielisiä (62 %) suurempi. Äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvia sisältyi otokseen satakunta henkilöä. Heille lähetettiin suomenkielinen lomake. Se, että heidän vastausosuutensa jäi 45 prosenttiin, heijastaa todennäköisesti kielellisiä vaikeuksia. Alueellisesti vastaamisaktiivisuudessa oli jonkin verran eroja. Huumeiden käytön kannalta keskeisen pääkaupunkiseudun vastausprosentti oli verraten hyvä, 59 %. Aineiston edustavuutta on tarkennettu käyttämällä analysissa painoja, jotka korjaavat ikä-, sukupuoli- ja aluejakaumat koko väestön mukaisiksi.

Vuoden 2002 kysely on ensimmäinen osa suunniteltua päihdetutkimusten sarjaa, jossa on tarkoitus seurata kahden vuoden välein toteutettavien tiedonkeruiden avulla huumeiden käytön ja alkoholin kulutuksen muutoksia väestössä vuosina 2002–2008. Tiedonkeruut on ajateltu toteuttaa niin, että joka toinen kerta tutkimuksessa painottuvat huumeet, joka toinen kerta alkoholi. Tutkimussarja palvelee näin sekä nopeille muutoksille alttiin huumeetilanteen monitorointia että edessä olevan alkoholipoliittisen murrosvaiheen vaikutusten seuranta.

Vuoden 2002 päihdetutkimuksessa painottivat huumeekysymykset. Lomakkeeseen ”Päihdetutkimus 2002 ja mielipiteet huumeista” sisältyi suppeahko peruspatteri juomatapoja koskevia kysymyksiä, mutta valtaosaltaan kysymykset koskettelivat huumeisiin liittyviä asioita. Vastaajilta tiedusteltiin, onko heille tarjottu huumausaineita, tuntevatko he huumeita käyttäviä ihmisiä ja ovatko he itse kokeilleet tai käyttäneet huumausaineita. Vastaajia pyydettiin nimeämään käyttämänsä aineet ja ilmoittamaan, ovatko he käyttäneet niitä myös viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana ja viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana. Samat kysymykset esitettiin lääkeaineiden (uni-, kipu- ja rauhoittavat lääkkeet) käytöstä ei-lääkinällisiin tarkoituksiin ja teknisten liuottimien käytöstä päihtymistarkoituksiin. Laittomien huumausaineiden osalta tiedusteltiin, minkä ikäisinä vastaajat olivat käyttämiään aineita ensimmäisen kerran kokeilleet. Samoin kysyttiin ensimmäisen humalan ja säännöllisen tupakoinnin aloittamisen ikää. Käyttökysymysten muotoilussa noudatettiin Euroopan huumeseurantakeskuksen EMCDDA:n asiantuntijatyöryhmän laatimaa mallilomaketta

Taulukko 1. Vastaajien lukumäärät ja vastausprosentit vuosien 1992, 1996, 1998 ja 2002 tutkimuksissa

Tutkimusvuosi	Vastaajien lukumäärä	Vastausprosentti
1992	3 457	71
1996	3 009	68
1998	2 143	66
2002	2 541	63

Lähteet: Kontula & Koskela 1992; Kontula 1997; Partanen & Metso 1999; Pähdetutkimus 2002

(EMQ). Niiden lisäksi suomalaisen lomakkeeseen sisältyi lukuisia kysymyksiä, joissa tiedusteltiin vastaajien mielipiteitä huumeista, huumeongelmista ja huumeapolitiikasta. Tässä artikkelissa keskitytään käyttökysymysten analysointiin. Mielipide- ja asennekysymyksiä koskevat tulokset raportoidaan erikseen.

Huumeaineiden käytöstä on kerätty tietoja vuoden 2002 tutkimusta vastaavalla tavalla aikaisemmin vuosina 1992 (Kontula & Koskela 1992), 1996 (Kontula 1997) ja 1998 (Partanen & Metso 1999), mikä tarjoaa hyvän lähtökohdan ajallisten vertailujen tekemiselle. Vertailukelpoista tietoa saadaan erityisesti huumeaineiden käytön elinikäisprevalenssista (onko koskaan elämässään käyttänyt), vuosiprevalenssista (käyttö viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana) ja kuukausiprevalenssista (käyttö viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana). Sen sijaan ensimmäistä käyttökertaa ei ole aikaisemmin kartoitettu samassa laajuudessa kuin vuonna 2002. Kaikkien mainittujen tutkimusten aineistot on kerätty postikyselyinä, mikä arkaluonteisissa aihepiireissä on tärkeä vertailukelpoisuuteen vaikuttava tekijä. Huumeutkimuksissa yksityisesti täytettävien postikyselyiden on todettu antavan luotettavimpia vastauksia. Menetelmissä, joihin sisältyy henkilökohtaista vuorovaikutusta aineiston kerääjän kanssa, prevalenssilukemat tahtovat jäädä postikyselyjä alhaisemmiksi (Partanen & Metso 1997). Tämä on nyt jälkeinpäin nähtävissä myös vuoden 2000 juomatapatutkimuksen yhteydessä kerätyn huumeaineiston tuloksissa (Hakkarainen & Metso 2001): aineiston keruuseen sisältynyt henkilökohtainen kontakti tutkittavan ja aineiston kerääjän välillä näyttäisi tuottaneen tuloksiin jonkin verran aliraportointia. Tästä johtuen systemaattisia vertailuja tehdään tässä artikkelissa ainoastaan

edellä mainittujen postikyselyaineistojen välillä. Vuoden 2000 tutkimuksen tuloksia kommentoidaan kuitenkin tekstissä. Yhdenmukaisuuden vuoksi vuoden 1998 tutkimukseen sisällytynyt puhelinhaastatteluna kerätty pienehkö osa-aineisto on jätetty pois tarkastelusta. Vertailukelpoisuuden varmistamiseksi painokertoimet, joilla aineistojen sukupuoli-, ikä- ja aluejakaumat on saatu vastaamaan koko väestön jakaumia, on laskettu vuoden 2002 tapaan myös vuosien 1992, 1996 ja 1998 aineistoille, mikä on saattanut aiheuttaa pieniä muutoksia näiden tutkimusten aikaisemmin esitettyihin tuloksiin.

Taulukossa 1 esitetään vastaajien lukumäärät ja vastausprosentit vertailtavissa tutkimuksissa. Vastaajien lukumäärä on pienin vuoden 1998 aineistossa, mutta siinäkin mukana on yli 2 000 henkilöä, mitä voidaan Suomen oloissa pitää analyysin kannalta vähintäänkin kohtuullisena. Vastausprosentti on pienentynyt tasaisesti vuodesta toiseen, mikä kuvastaa yleistä tendenssiä kyselytutkimuksiin vastaamisessa.

Ennen tulosten tarkastelua on syytä huomauttaa vielä siitä, että väestökyselyiden käytäntö rajata laitoksissa asuvat ja vailla vakituista asuntoa olevat aineistonkeruun ulkopuolelle merkitsee sitä, että monet sosiaalisesti huonossa asemassa olevat huumeiden ongelmakäyttäjät jäävät pois tutkimuksesta jo otantavaiheessa. Vaikeasti huumeriippuvaiset henkilöt saattavat myös olla keskimääräistä haluttomampia osallistumaan tutkimukseen. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että kovien huumeiden ongelmakäyttäjät jäävät koko väestöön kohdistuvissa tutkimuksissa aliedustetuiksi (Reuband 1990). Kyselytutkimusten heikkouksiin kuuluu myös se, että ihmiset saattavat salailla tai unohtaa omia käyttökertojaan. Tästä huolimatta koko väestöä koskevat tutkimukset ovat tärkeä väline maan huumeolojen seurannassa. Ne antavat yleiskuvan huumeiden käytön ja huumekokemusten levinneisyydestä väestötasolla. Vertaamalla eri aikoina samoilla menetelmillä saatuja tuloksia voidaan kartoittaa tilanteen kehitystä.

Kasvua ja tasaantumista

Vuoden 2002 tutkimuksessa 12 prosenttia vastaajista ilmoitti kokeilleensa tai käyttäneensä joskus elämässään jotain huumeainetta, kuten hasista, marihuanaa, amfetamiinia, heroiniä tai muuta laitonta ainetta. Valtaosalla kysymys oli

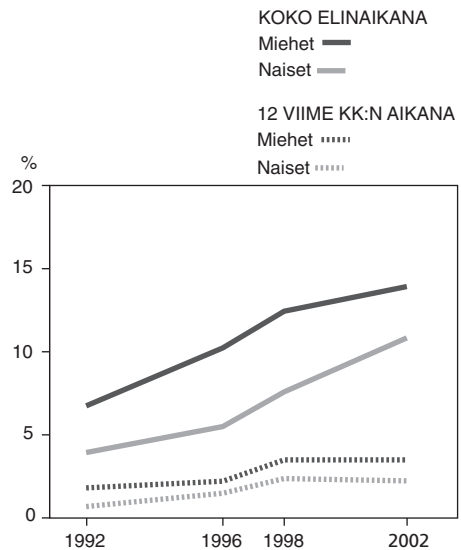
vähintäänkin vuoden takaisesta käytöstä. Viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneesta käytöstä raportoi kolme prosenttia vastaajista. Viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana käyttäneiden osuus vastaajista jäi yhteen prosenttiin. Tutkimuksen tietojen perusteella voidaan arvioida, että vuonna 2002 karkeasti ottaen noin 450 000 suomalaista oli joskus elämässään kokeillut jotain huumausainetta. Viimeksi kuluneen vuoden aikana käyttäneiden lukumäärä liikkui 100 000:n ja viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana käyttäneiden lukumäärä 40 000:n tietämällä.

Kun vuoden 2002 prevalenssilukuja verrataan aikaisempien tutkimusten lukemiin, voidaan käytön yleisyyttä kuvaavissa luvuissa todeta sekä kasvua että tasaantumista. Oman ilmoituksensa mukaan joskus kokeilleiden tai käyttäneiden määrä on lisääntynyt jatkuvasti. Luvut, jotka kuvaavat viimeaikaista käyttöä, näyttävät sen sijaan pysytelleen vuonna 2002 samalla tasolla kuin neljä vuotta aiemmin. Kuviossa 1 esitetään huumausaineita käyttäneiden miesten ja naisten elinikäis- ja vuosiprevalenssien muutos kymmenen viime vuoden ajalta.

Jotain laitonta huumausainetta kokeilleiden osuus väestössä kohosi vuoden 1992 viidestä prosentista kahdeksaan prosenttiin vuonna 1996 ja siitä edelleen kymmeneen prosenttiin vuonna 1998 ja 12 prosenttiin vuonna 2002. Kuvioista 1 nähdään, että vuoden 1998 jälkeen lisääntyminen on ollut voimakkainta naisten keskuudessa. Muutos on tilastollisesti merkitsevä ($p < 0.05$). Miehillä huumekekoilut lisääntyivät tilastollisesti merkitsevästi vuosien 1992 ja 1996 välillä. Neljän viime vuoden aikana kasvu näyttäisi sen sijaan hidastuneen, joskin muutos vuodesta 1996 vuoteen 2002 on edelleenkin tilastollisesti merkitsevä. Tämän mukaan 1990-luvun huumeitrendi lähti voimakkaammin liikkeelle miesten keskuudessa. Naisilla kasvuvauhti kiihtyi selvemmin vasta vuosikymmen puolivälin jälkeen. Se on merkinnyt miesten ja naisten välisen eron kaventumista huumekekoemusten yleisyydessä. Vuonna 2002 noin 14 prosenttia miehistä ja noin 11 prosenttia naisista ilmoitti kokeilleensa tai käyttäneensä ainakin kerran elämässään jotain huumausainetta. Luottamusvälit (95 %) ovat luvuissa kahden prosenttiyksikön luokkaa ylös- ja alaspäin.

Viimeaikaisen käytön osalta kuva on toisenlainen. Vuosiprevalenssi kasvoi sekä miehillä että naisilla vuosien 1992 ja 1998 välillä, minkä jälkeen kasvukäyrissä tapahtui selvä pysähtyminen.

Kuvio 1. Jotain huumausainetta joskus elämässään ja viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käyttäneiden osuudet miehillä ja naisilla 1992, 1996, 1998 ja 2002

Neljän viime vuoden aikana viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikainen käyttö on pysytellyt miehillä noin neljässä prosentissa ja naisilla noin kahdessa prosentissa. Luottamusvälit (95 %) ovat yhden prosenttiyksikön luokkaa ylös- ja alaspäin. Mutta vaikka kasvu viime vuosina näyttäisikin pysähtyneen, muutos vuoden 1992 tasosta on niin miehillä kuin naisillakin tilastollisesti merkitsevä ($p < 0.05$).

Juomatapa 2000 -tutkimuksen yhteydessä kerättyssä huumeenkyselyssä elinikäisprevalenssia koskevat tulokset (10 %) viittasivat siihen, että huumekekoiluiden yleistymisen olisi taittunut (Hakkarainen & Metso 2001). Vuoden 2002 aineisto antaa tilanteesta kuitenkin toisenlaisen kuvan, jota paremman vertailukelpoisuutensa perusteella on pidettävä vuoden 2000 tuloksia luotettavampana. Tämän tutkimuksen mukaan suomalaisten laittomien huumeiden kokeilut ovat edelleen lisääntyneet, etenkin naisten keskuudessa. Aktiivisempaa käyttöä paremmin kuvaavissa vuosiprevalenssiluvuissa ei sen sijaan näyttäisi enää neljän viime vuoden aikana tapahtuneen kasvua. Se, että viimeaikaista käyttöä kuvaavissa luvuissa ei ole tapahtunut kasvua, viittaa siihen, että huumekekoilujen lisääntyminen neljän viime vuoden aikana ei ole tapahtunut tasaisesti, vaan painottunut enemmän vuoden 2001 syksyä edeltä-

välle ajalle. Tätä tulkintaa tukevat artikkelissa myöhemmin esitettävät ikäryhmittäiset tiedot. Tosin myös satunnaistekijöillä saattaa olla vaikutusta tulokseen.

Kannabiskokeilut yleisiä nuorilla

Huumeiden kokeilua ja käyttöä kuvaavat luvut koko väestön tasolla ovat verraten karkea mittari huumeitilanteen tarkasteluun. Tarkemman kuvan saamiseksi niitä on tarpeen eritellä erilaisten sosiaalisten taustatekijöiden mukaan. Seuraavassa tällaista erittelyä tehdään kannabiksen käytön suhteen. Cannabis kuvaa erinomaisesti myös kokeilujen kokonaislevinneyttä väestössä. Miltei kaikki laittomia huumeita kokeilleet ovat joskus elämässään käyttäneet kannabista. Ajallisten vertailujen kannalta cannabis on myös selkein ja yksiselitteisin kategoria. Puolet niistä 12 vastaajasta, jotka raportoivat huumeiden käytöstä, mutta eivät olleet käyttäneet kannabista, ei osannut nimetä käyttämäänsä ainetta, ja muutoinkin heidän kokemuksensa perustuivat hatariin muistikuviin.

Huumeiden käyttö jakaantuu iän mukaan epätasaisesti. Väestötason prevalenssilukuja on siten syytä tarkastella ikäryhmittäin eriteltyinä. Esimerkiksi huumeiden käytön elinikäisprevalenssillä on koko väestön tasolla tendenssi kasvaa, vaikka tilanteessa ei mitään erityistä tapahtuisikaan. Koska nuorten huumeikokeilut ovat tulleet suomalaiseseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin merkittävämmiin vasta 1960-luvulla, prevalenssit ovat vanhemmissa ikäluokissa yleensä olemattomat. Koko väestöä koskeva prevalenssilukema kasvaa kohorttivaikutuksen vuoksi ikään kuin itseksensä, kun uusia, viime vuosikymmenten tapaan huumeita jonkin verran kokeilevia ikäluokkia tulee tutkimuksen piiriin, samalla kun vanhemmasta päästä poistuu niitä, joiden nuoruudessa huumeikokeilut olivat tuntemattomia. Taulukossa 2 eritellään joskus kannabista kokeilleiden osuuksia ikäryhmien sekä eräiden muiden taustatekijöiden mukaan vuosina 1992–2002.

Aivan omalle tasolleen nousevat taulukossa 20–29-vuotiaiden luvut. Tässä ikäryhmässä joskus kannabista kokeilleiden osuus kohosi tarkastelujaksolla 12 prosentista 29 prosenttiin. Muutos on huomattava ja kertoo kokeilujen aidosta yleistyemisestä. Vuonna 2002 tämän ikäryhmän miehistä noin joka kolmas ja naisista noin joka neljäs

ilmoitti kokeilleensa joskus elämässään kannabista. Viimeaikainen käyttö oli kuitenkin tässäkin ikäryhmässä selvästi joskus tapahtunutta kokeilua harvinaisempaa. Viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käyttäneitä oli kahdeksan prosenttia, 10 prosenttia miehistä ja 6 prosenttia naisista. Viimeksi kuluneiden 30 päivän aikaisesta käytöstä raportoi 5 prosenttia miehistä ja 2 prosenttia naisista.

Kokeilleiden osuudet ovat nousseet myös 30–59-vuotiaiden ikäryhmissä. Luvut ovat kuitenkin jääneet selvästi edellistä ryhmää maltillisemmalle tasolle ja kuvastavat osin elinikäisprevalenssin kohorttivaikutusta. Ne kertovat lähinnä nuoruusvuosina tapahtuneista kokeiluista, sillä viimeaikaista käyttöä näissä ryhmissä ei kolmen- ja neljänkymmenen välillä olevia miehiä lukuun ottamatta enää juuri esiintynyt. Kuusikymmentä vuotta täyttäneiden keskuudessa kannabiskokeilukset olivat tuntemattomia.

Alle 20-vuotiaiden keskuudessa kokeilijoiden osuus kasvoi selvästi vuodesta 1992 vuoteen 1998, mutta jäi vuonna 2002 suunnilleen tälle tasolle. Vuosien 1998 ja 2002 välinen ero ei ole tilastollisesti merkitsevä, ja muutoinkin on huomattava, että havaintojen määrä tässä ikäryhmässä on muita pienempi, mikä lisää tuloksen satunnaisuutta. Nuorin ikäryhmä elää huumeikokeilujen ”etsikkoaikaa”, mitä kuvastaa se, että viimeaikaista käyttöä koskevat luvut olivat suurimmillaan juuri tässä ryhmässä. Joka kymmenes alle 20-vuotias vastaaja raportoi käytöstä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Kuukausiprevalenssi oli neljä prosenttia.

Muut väestölliset erot

Tutkimuskirjallisuuden mukaan huumeiden käyttöä esiintyy eniten alueilla, joiden kaupungistumisaste on korkea ja väestötiheys suuri (Abraham & Kaal & Cohen 2002). Tähän suuntaan viittaavat myös suomalaisissa aineistoissa todettavat alue- ja asuinpaikkakunnan mukaiset erot. Siinä, missä pääkaupunkiseudulla asuvista runsas viidesosa ilmoitti joskus elämässään kokeilleensa kannabista, liikuttiin maaseudulla muutaman prosentin tasolla. Pääkaupunkiseudulla kannabista kokeilleiden osuus kasvoi tilastollisesti merkitsevästi vuosien 1992 ja 1998 välillä ($p < 0.05$), minkä jälkeen yleistymisvauhti on laantunut. Muissa yli 100 000 asukkaan kaupungeissa huu-

Taulukko 2. Kannabista joskus elämässään kokeilleiden osuudet eri väestöryhmissä 1992, 1996, 1998 ja 2002, %

	1992*	1996**	1998	2002
Kaikki	5	8	10	12
Sukupuoli				
miehet	6	10	12	13
naiset	4	5	7	11
Ikä				
15–19	6	12	18	17
20–29	12	18	21	29
30–39	7	11	12	14
40–49	3	6	7	9
50–59	1	2	2	5
60–69	0	0	0	0
Alue				
pääkaupunkiseutu	12	16	21	22
Etelä-Suomi	4	7	9	11
muu Suomi	3	4	5	7
Asuinpaikka				
pääkaupunkiseutu	12	16	21	23
yli 100 000 asukkaan kaupunki	5	7	10	15
muu kaupunki	5	7	9	11
asutuskeskus tai taajama	2	4	6	7
muu maaseutu	1	3	2	3
Ammatillinen koulutus				
ammattillinen koulu	6	8	9	10
ammattiopisto/ammattikorkeakoulu	6	8	7	11
korkeakoulu (akateeminen)	10	10	11	14
ei mitään näistä	4	7	11	14
Toimi				
palkansaaja	6	8	9	12
yrittäjä	4	6	11	7
työtön tai lomautettu	8	13	11	13
eläkkeellä	1	1	1	1
opiskelija	10	13	18	25
Siviilisäätö				
naimaton	11	14	19	20
avoliitossa	7	10	13	18
naimisissa	3	4	4	6
eronnut, asuu erillään	7	10	9	12
leski	0	0	2	0

* 18–69-vuotiaat

** 16–69-vuotiaat

Lähteet: Kontulan & Koskelan vuoden 1992 aineisto; Kontulan vuoden 1996 aineisto; Huumekysely 1998 ja Päihdetutkimus 2002

metrendi käynnistyi myöhemmin, mutta kasvu on ollut tilastollisesti merkitsevää vuosien 1996 ja 2002 välillä. Neljän viime vuoden aikana Tampere, Turku ja Oulu ovat kaventaneet eroa pääkaupunkiseudun lukuihin. Pienemmissä kaupungeissa sekä asutuskeskuksissa ja taajamissa kasvu on ollut jatkuvaa, mutta maltillisempaa kuin suuremmilla paikkakunnilla. Maaseudulla tilanne on pysytellyt jokseenkin muuttumattomana. Luotamusvälit (95 %) ovat pääkaupunkiseudun ja yli

100 000 asukkaan kaupunkien kohdalla neljän prosenttiyksikön, muissa ryhmissä kahden prosenttiyksikön luokkaa ylös- ja alaspäin. Alueellisesti tarkasteltuna kannabista kokeilleiden määrä väheni siirryttäessä Etelä-Suomesta muuhun Suomeen.

Ammatillisen koulutuksen suhteen erot kannabiksen elinikäiskäytössä ovat suhteellisen pienet. Se voidaan todeta, että kasvu on ollut voimakainta niiden keskuudessa, joilta ammattikoulu-

tus puuttuu. Viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtunut käyttö on tässä ryhmässä selvästi yleisempää (5 %) kuin muissa ryhmissä (1–2 %), mikä kuvastaa nuorimpien, vielä koulua käyvien tai opiskelevien ikäluokkien käyttäytymistä. Vuoden 2002 lukujen luottamusväli (95 %) ovat ylempään korkeakoulun suorittaneiden kohdalla viiden, muiden kohdalla kahden prosenttiyksikön luokkaa ylös- ja alaspäin. Jos iän vaikutus vakioidaan, niin kannabiskokeilujen voidaan havaita olevan akateemisen loppututkimuksen suorittaneiden keskuudessa hieman yleisempiä kuin muissa ryhmissä.

Toimen mukaan tarkasteltuna kannabiksen käyttö näyttää olevan selvästi yleisintä opiskelijoiden keskuudessa. Vähiten kannabiksen käyttöä esiintyy tulosten mukaan eläkeläisillä. Nämä luvut kuvastavat ikävaikutusta, josta kertoo sekin, että noin joka kymmenes opiskelija raportoi käytöstä myös viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Palkansaajista noin kymmenesosa oli joskus elämässään käyttänyt tai kokeillut kannabista. Työpaikkojen huumausainetestausta koskevan keskustelun kannalta kiinnostavia ovat palkansaajien viimeaikaisen käytön lukemat. Vuoden 2002 tutkimuksessa 1–2 sadasta kokopäivä- tai osapäivätyössä olevasta palkansaajasta ilmoitti kokeilleensa tai käyttäneensä kannabista viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Käyttö viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana oli tätäkin harvinaisempaa. Yleisellä tasolla huumeiden käyttö ei siten tämän tutkimuksen mukaan näyttäisi olevan suuri ongelma suomalaisessa työelämässä. Työsuhteessa olevien työntekijöiden testausten merkitys jää ilmeisen symboliseksi, jollaiseksi se yrityksissä usein mielletäänkin (Botas 2002).

Siviilisäädyn osalta voidaan todeta, että kannabista joskus elämässään kokeilleita löytyy muita ryhmiä enemmän naimattomien ja avoliitossa elävien joukosta. Sama havainto voidaan tehdä viimeksi kuluneen vuoden aikaisen käytön osalta, jossa naimattomien ryhmä (8 %) tosin erottuu vielä selvemmin muista (0–2 %). Huumeiden käytön jakautuminen siviilisäädyn mukaan kuvastaa iän vaikutusta: naimattomien ja avoliitossa elävien ryhmiin kuuluvat ovat keskimääräisesti muita nuorempia. Jos ikä vakioidaan, naimisissa olevat erottautuvat muista siinä, että he ovat kokeilleet kannabista vähemmän kuin muut leskiä lukuun ottamatta.

Bailuhuumeiden esiinmarssi

Seuraavaksi otetaan tarkasteluun kannabiksen ohella myös muut laittomat huumeet sekä niiden rinnalla lääkkeiden ja teknisten liuottimien päihdekäyttö. Koska laittomien huumausaineiden käyttö on vanhemmissa ikäryhmissä harvinaista, tarkastelu tehdään rajautumalla alle 40-vuotiaiden vastauksiin. Näin saadaan myös muiden aineiden kuin kannabiksen prevalensseissa esiintyvä vaihtelu paremmin esille. Kuviossa 2 esitetään kannabiksen, amfetamiinin ja ekstaasin sekä lääkkeiden ja teknisten liuottimien päihdekäytön elinikäisprevalenssit 15–39-vuotiaiden keskuudessa vuosina 1992–2002.

Kannabis erottuu kuviossa selkeästi muista aineista. Vuonna 2002 noin viidesosa alle 40-vuotiaista vastaajista ilmoitti kokeilleensa kannabista ainakin kerran elämässään, kun muiden aineiden yleisyyttä kuvaavat luvut jäivät selkeästi alle 10 prosentin. Toiseksi yleisintä oli lääkeaineiden eiläkinnällinen käyttö, joka vuosien 1992 ja 1998 välisen stabiilin jakson jälkeen lisääntyi selvästi vuoteen 2002 tultaessa. Muutos on tilastollisesti merkitsevä ($p < 0.05$). Tähän on voinut osaltaan vaikuttaa se, että toisin kuin vuonna 1998 vuoden 2002 lomakkeessa lääkeaineiden ryhmässä mainittiin uni- ja rauhoittavien lääkkeiden lisäksi myös kipulääkkeet. Tämä on saattanut lisätä myönteisiä vastauksia, ja mahdollista on, että tuloksissa näkyy myös Subutexin lisääntynyt väärinkäyttö huumeidentällä (Partanen 2003). Kuvion ulkopuolelta mainittakoon, että yli 40-vuotiailla kokemukset lääkeaineiden väärinkäytöstä (6 %) olivat tavallisempia kuin kannabiksen (5 %) tai muiden laittomien huumausaineiden käyttö. Liimojen, tinnerin ja muiden teknisten liuottimien päihdekäytössä ei ole tapahtunut merkitsevää muutosta. Imppaamisen elinikäisprevalenssi on liikkunut 1–3 prosentin tietämillä läpi tarkasteluvuosien.

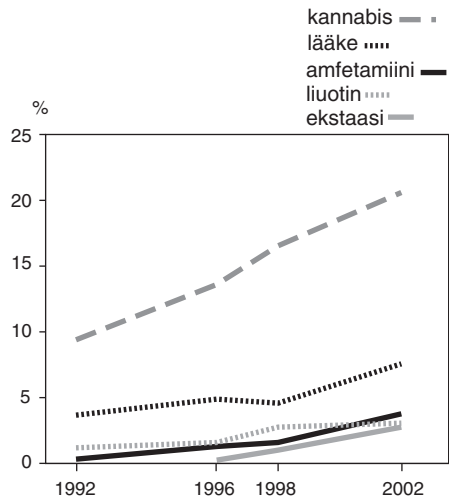
Merkittävä uusi piirre vuoden 2002 tutkimuksen tuloksissa on amfetamiinin ja ekstaasin käytön selvä lisääntyminen alle 40-vuotiaiden keskuudessa. Heistä 4 prosenttia ilmoitti joskus elämässään käyttäneensä amfetamiinia ja ekstaasin käytöstäkin raportoi 3 prosenttia. Osuuksien kasvu vuodesta 1998 on tilastollisesti merkitsevä ($p < 0.05$). Luottamusväli (95 %) vuoden 2002 luvuissa ovat yhden prosenttiyksikön luokkaa ylös- ja alaspäin. Yleisimmin näitä aineita olivat käyttäneet 20–29-vuotiaat, amfetamiinia 8 prosenttia

miehistä ja 4 prosenttia naisista, ekstaasia 8 prosenttia miehistä ja 3 prosenttia naisista. Kuvion ulkopuolelta voidaan todeta myös, että kokaiinin käytöstä raportoitiin vuonna 2002 aikaisempaa useammin. Senkin käyttö oli suurimmillaan ikäryhmässä 20–29-vuotiaat, joista runsaat 2 prosenttia kertoi kokeilleensa tai käyttäneensä sitä joskus elämässään. Tulokset viittaavat siihen, että teknomusiikin rytmittämään uuteen juhlimis- ja klubikulttuuriin kytkeytyvä stimulanttien käytötapa olisi alkanut saavuttaa Suomessakin aikaisempaa laajempaa levinneisyyttä. Lomakkeessa luokittelemattomina aineina joitakin mainintoja saivat myös eräät muut tässä yhteydessä esiintyvät aineet (GHB ja Poppers). LSD:tä, jonka käyttö on liitetty teknokulttuurin psykedeeliseen haaraan (Seppälä 2001), ilmoitti kokeilleensa runsaat 2 prosenttia 20–29-vuotiaista vastaajista. Huumaavien sienten käyttö ylsi samalle tasolle.

On todettava, että vaikka edellä mainittujen aineiden käyttö on lisääntynyt alle 40-vuotiaiden keskuudessa, niiden kokeilu koko väestön tasolla on edelleenkin vähäistä ja muutokset ovat pieniä. Vuoden 2002 tutkimuksessa amfetamiinia ilmoitti joskus elämässään kokeilleensa 2 prosenttia ja ekstaasia 1 prosentti kaikista vastaajista. Kokaiinin, LSD:n ja sienien prevalenssilukemat jäivät koko väestön tasolla alle yhden prosentin. Heroiinin ja muiden opiaattien käytössä liikutaan väestötutkimuksissa niin matalalla tasolla, että muutoksista on vaikea puhua edes ikäryhmittäin. Näiden aineiden elinikäisprevalenssi vaihteli puolesta prosentista koko väestössä yhteen prosenttiin 20–29-vuotiaiden keskuudessa. Lomakkeessa luokittelemattomana aineena Subutex sai pari mainintaa.

Viimeaikaiset huumekokemukset olivat vuoden 2002 tutkimuksessa selvästi joskus elämässä tapahtunutta käyttöä harvinaisempia kaikkien aineiden kohdalla, mikä kertoo siitä, että suurin osa huumeiden lisääntyneestä käytöstä on edelleenkin kokeilua tai verraten harvoin tapahtuvaa satunnaiskäyttöä. Aineiden järjestys käytön yleisyyden mukaan oli myös jotakuinkin samanlainen. Kannabista oli viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käyttänyt 6 prosenttia ja viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana 2 prosenttia alle 40-vuotiaista. Vastaavat luvut olivat lääkeaineiden kohdalla 3 prosenttia ja 1 prosentti. Lääkkeiden väärinkäytön vuosiprevalenssi oli kohonnut tilastollisesti merkittävästi vuoteen 1998 verrattuna ($p < 0.05$). Amfetamiinia ja ekstaasia ilmoitti vii-

Kuvio 2. Ainekohtaisia elinikäisprevalensseja 15–39-vuotiaiden keskuudessa 1992, 1996, 1998 ja 2002

meksi kuluneen vuoden aikana käyttäneensä yksi prosentti alle 40-vuotiaista vastaajista, viimeksi kuluneiden 30 päivän aikainen käyttö jäi pariin tapaukseen. Teknisten liuottimien viimeaikaista käyttöä ei esiintynyt nimeksikään. Niiden kokeilut rajautuvat yleensäkin tiukasti varhaisiin nuoruusvuosiin (Tirkkonen & Kontula 1991). Myös heroiniin ja muiden opiaattien säännöllinen käyttö jäi lähes olemattomiin, mikä kuvastaa vaikeutta tavoittaa tätä joukkoa väestökyselyihin.

Toisen huumeaallon noste

Kuten edellä on todettu, kannabiksen, amfetamiinin ja ekstaasin käyttö on lisääntynyt merkittävästi. Artikkelin loppuosassa keskitytään tähän. Lääkkeiden väärinkäytössä tapahtuneita muutoksia tullaan analysoimaan tarkemmin toisessa yhteydessä.

Kuvaa 1990-luvulla alkaneesta toisesta huumeaalosta voidaan tarkentaa tarkastelemalla vuoden 2002 aineiston perusteella sitä, milloin huumeita joskus elämässään käyttäneet olivat ensikokeilunsa näillä aineilla suorittaneet. Ensikokeilujen analyysi kertoo huumeikiinnostuksen kehityksestä. Kun kysymys on muistelusta, on huomattava, että mitä pidemmän aikaa ensikokeilusta on vierähtänyt, sitä huonommin se todennäköisesti muistetaan. 1960-luvun lopun ja 1970-luvun

alun ensimmäinen huumeaalto jää tässä tarkastelussa todennäköisesti todellista matalammaksi (ks. myös Partanen & Metso 1999), mutta toisen huumeaallon osalta vastauksia voidaan pitää tarkempina. Lomakkeessa vastaajilta tiedusteltiin ensikokeilun ikää, mikä ehkä muistetaan paremmin kuin tapahtumavuosi. Aineiston käsittelyssä kokeiluikä on muunnettu tapahtumavuodeksi.

Ensimmäisten kokeilukertojen ilmaisemaa uusien käyttäjien mukaan tuloa eli insidenssiä kuvaavia lukuja kannattaa tarkastella ikäryhmittäin. Kuviossa 3 tilannetta kuvataan sen mukaan, milloin eri vuosikymmenillä syntyneet vastaajat ilmoittivat huume-kokeiluihin ryhtyneensä. Kumulatiiviset prosentit ilmaisevat, kuinka suuri osuus ikäluokasta oli kokeillut kyseistä ainetta tiettyyn ajankohtaan mennessä. On huomattava, että 1980-luvulla syntyneiden lukema saattaa vielä kohota, koska ikäluokan nuoruudesta johtuen jotkut heistä todennäköisesti ryhtyvät huume-kokeiluihin vielä tutkimuksen aineiston keruun jälkeen. Erot käyriä kertovat kannabiksen, amfetamiinin ja ekstaasin käytön asemasta eri syntymäkohorttien keskuudessa. Vertailun vuoksi kuviossa esitetään tietoja myös humalajuomisesta.

Joitakin havaintoja voidaan tehdä ensinnäkin siitä, miten maininnat ensikokeiluista jakautuvat eri vuosille. Kannabiksen vakiintunutta asemaa yleisimmin käytettynä laittomana huumeena kuvastaa se, että uusia käyttäjiä on rekrytoitunut mukaan läpi vuosien aina 1960-luvulta lähtien. Toisen huumeaallon nousu on kuitenkin selvästi nähtävissä ensikokeilijoiden määrän lisääntymisenä 1990-luvun alusta lähtien. Tähän on liittynyt amfetamiinin uusien käyttäjien mukaantulon vakiintuminen. Ennen 1990-lukua amfetamiinin ensikokeilijoita esiintyy aineistossa vain satunnaisesti. Mainintoja ekstaasin ensikokeiluista alkaa ilmaantua vasta vuodesta 1994 lähtien. Yksi henkilö, joka oli käyttänyt ekstaasia ennen tuota ajankohtaa, oli ulkomaalainen ja hankkinut kokemuksensa todennäköisesti muualla kuin Suomessa. Ekstaasikokeilut näyttäisivät siten liittyneen osaksi huumeiden käytön kasvutrendiä kannabista ja amfetamiinia myöhemmin.

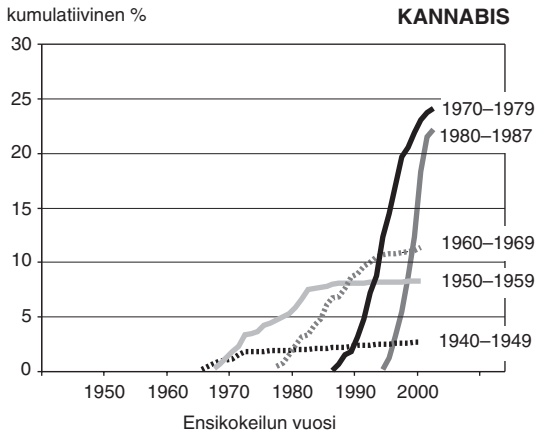
Toiseksi, vaikka erot huumeausainekokeilujen yleisyydessä eri syntymäkohorttien välillä ovat jo aikaisemmin esitetyn perusteella etukäteen arvatavissa, tarkastelutapa tuo kuvaan joitakin uusia piirteitä. Nähdään, että vaikka kannabiskokeiluja esiintyy eri ikäryhmissä aina 1940-luvulla syntyneistä lähtien, niin 1990-luvun huume-trendi on

houkutellut mukaansa uusia käyttäjiä lähes yksinomaan kahden nuorimman syntymäkohortin piiristä. Amfetamiinin kohdalla on havaittavissa sama ilmiö. 1990-luvun uusi huumebuumi ei herättänyt 1960-luvulla syntyneiden ja sitä vanhempien keskuudessa enää kiinnostusta amfetamiinin kokeiluun. Uutena 1990-luvun trendihuumeena tunnetun ekstaasin käyttö puolestaan rajautuu jokseenkin täydellisesti kahteen nuorimpaan syntymäkohorttiin. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että 1990-luvun huumeaalto imaisi mukaansa uusia kokeilijoita lähinnä nuorista ikäluokista. Huumeiden ensikokeilut tehtiin keskimäärin 18-vuotiaina.

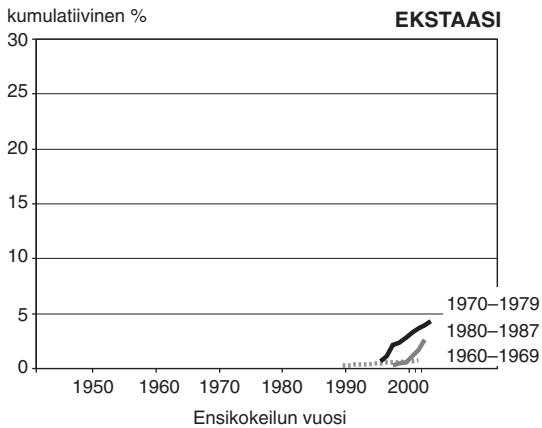
Kolmanneksi kuviossa kiinnittää huomiota kannabiskokeiluja ja ensimmäistä humalakertaa kuvaavien insidenssikäyrien muodon eräänlainen samankaltaistuminen. Ensimmäistä humalakertaa kuvaavat eri syntymäkohorttien insidenssit näyttävät kasvavan sitä jyrkemmin, mitä hyväksytyimmäksi alkoholin käyttö on suomalaisessa yhteiskunnassa tullut. Muutos näkyy selkeästi kolmen vanhimman syntymäkohortin kohdalla. Varsinkin naisten juomiseen suhtauduttiin kielteisesti aina 1960-luvun lopulle saakka (Mustonen 2003). Tilanteen, jossa ikäluokan nuoret hankkivat ensimmäisen humalakokemuksensa hyvin samanaikaisesti – ikään kuin yhtenä miehenä tai naisena – voidaan ajatella kuvastavan jollakin tavoin kulttuurisesti ja yhteisöllisesti mallinnettua toimintaa. Merkillä pantavaa on, että kannabiksen ensikokeiluja kuvaavissa insidensseissä on 1990-luvulla havaittavissa samankaltainen jyrkkeneumistendenssi. Ne, jotka 1970-luvulla syntyneistä ryhtyivät kannabista kokeilemaan, hankkivat ensikokemuksensa 1990-luvun alkupuoliskolla. 1980-luvulla syntyneet seurasivat perästä vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Tämän mukaan huume-kokeilut alkoivat 1990-luvulle tultaessa saavuttaa nuorten ikäluokkien sisällä uudenlaista kulttuurista ja sosiaalista hyväksyntää.

On toki huomattava, että valtaosa 1970- ja 1980-luvulla syntyneisiin ikäluokkiin kuuluvista ei ole huumeita kokeillut. Aikaisempiin ikäluokkiin verrattuna kokeilijoiden osuudet ovat kuitenkin nousseet tasolle, noin neljäsosaan ikäluokasta, mitä voidaan pitää merkinä huumeiden käytön kulttuurisen paikan muutoksesta tämän joukon keskuudessa. Alueellisesti muutos on lähtenyt liikkeelle suurimmista kaupungeista. Pienemmillä paikkakunnilla muutos on käynnistynyt myöhemmin, mitä osoittaa se, että siellä

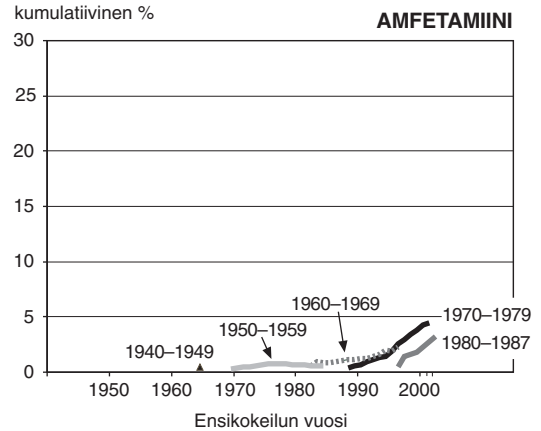
Kuvio 3a. Kannabista kokeilleiden kumulatiiviset prosenttiosuudet syntymäkohorteittain

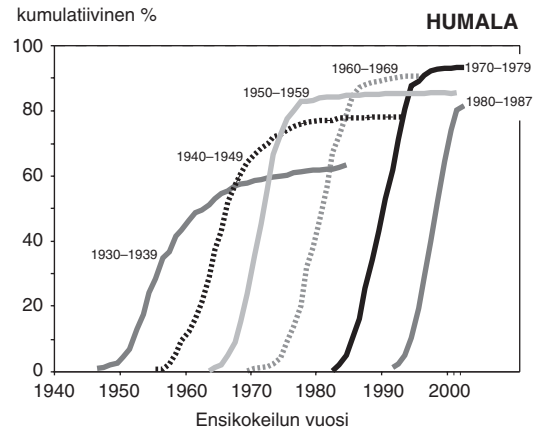
Kuvio 3c. Ekstaasia kokeilleiden kumulatiiviset prosenttiosuudet syntymäkohorteittain

Kuvio 3b. Amfetamiinia kokeilleiden kumulatiiviset prosenttiosuudet syntymäkohorteittain

Kuvio 3d. Humalassa olleiden kumulatiiviset prosenttiosuudet syntymäkohorteittain

1980-luvulla syntyneet ovat kokeilleet huumeita 1970-luvulla syntyneitä enemmän. Siitä, etteivät huumeet ole nuorten ihmisten elämässä enää muutoinkaan kovin vieraita asioita, kertovat myös vuoden 2002 tutkimuksen luvut, joiden mukaan noin puolella alle 30-vuotiaista vastaajista oli henkilökohtaisessa tuttavapiirissään huumeita käyttäviä ihmisiä. Melkein yhtä monelle oli myös joskus tarjottu jotain huumausainetta joko ilmaiseksi tai ostettavaksi.

Uusi sukupolvi

Huumeiden käytön lisääntyminen 1990-luvulla on ollut ennen kaikkea nuorisoilmiö. Uusia huumeiden kokeilijoita on tullut lähinnä 1970- ja

1980-luvulla syntyneistä ikäryhmistä. Tässä suhteessa Suomen toinen huumeaalto on mahdollista nähdä sukupolvi-ilmiönä. Huumeaallon tyrskyt ovat saaneet kantovoimansa 1990-luvulla nuoruuttaan eläneiden keskuudessa.

On vielä aikaista määrittää, miten tiukassa mielessä vuosituhannen taitteessa varttuneista nuorista voidaan puhua omalla erityisellä sukupolveaan (M. Virtanen 2001). Suomalaisessa nuorisotutkimuksessa on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, että 1990-luvun nuorten elinolosuhteet, arvomaailmat ja asenteet poikkeavat aikaisemmista. Tommi Hoikkalan ja Petri Pajun (2002, 27) mukaan ”nykynuoret ja koululaiset ovat olennaisesti kulutuskulttuureissa eläviä nuoria, mikä nostaa elämyksellisyyden, nautinnon ja mielihyvän, jopa hedonismien ja ylipäätään ruumiillisuu-

den keskeiseksi nuorten elämän orientaatiopisteiksi sekä riskien ja itsen hallinnan niitä vastaviksi minätekniikoiksi”. Helena Helven (2002) mukaan arvomaailmat rakennettiin aikaisemmin edellisten sukupolvien aatteiden ja ”suurten kertomusten” varaan. Nykynuoret edustavat hänen mukaansa toisenlaista sukupolvea, jonka moraalii ja maailmankuva rakentuvat uuden tietoteknologian, monikulttuurisuuden ja jälkimodernin, globalisoituneen maailman kontekstissa. Nuorten huumekekoilujen lisääntyminen on luontevaa nähdä osana tämänkaltaista, laajempaa kulttuurista ja yhteiskunnallista muutosta. Kulutuskeskeisissä ajattelutavoissa, joissa erilaisten elämysten ja extreme-kokemusten hankkiminen nähdään tavoiteltavana, huumekekoilut saavat uusia sosiaalisia merkityksiä ja uudenlaista kiehtovuutta. Tällaisessa kontekstissa huumetietoudella ja -kokemuksilla voidaan saada arvonantoa ystävien ja tuttavien keskuudessa (Partanen 2002). Yhdenmukaistavien ydinarvojen murentuessa yksilöllistävän kulutuskulttuurin puristuksessa nuorille on säsätty aikaisempaa enemmän vastuuta omasta moraalisistaan (Helve 2002), mikä on luonut tilaa huumeiden sosiaalisen statuksen uudelleenarvioinnille. Samalla koulun, järjestöjen ja muiden julkisten tahojen jakama huumeinformaatio on joutunut kilpailemaan paitsi kaveripiirin myös Internetin tarjoaman monenkirjavan ja moniäänisen materiaalin kanssa (Rantala 2000; Salasuo 2000; Piispa 2002).

Sukupolvien ero on nähtävissä myös huume-kulttuurin sisäisissä muutoksissa. 1960-luvun hippikulttuurissa huumeilla tavoiteltiin aitoja, arkaaisia kokemuksia ja uusien sisäisten maailmojen avaamista. Jälkimodernin ajan sukupolven ideaalittyyppinen huumeiden käyttäjä on bailaaja, joka korostaa enemmänkin itsekontrollin ohjaamaa hallittua riskinottoa ja hakee huumekekoimuksista nautintoa vapaa-ajan huvina ja arjen vastapainona (Salasuo & Rantala 2002).

Huumekekoilujen yleistyminen ja huumeiden kulttuurisen paikan muutos uuden sukupolven keskuudessa herättävät kysymyksen, pitäisikö meilläkin jo ryhtyä puhumaan huumeiden käytön normalisaatiosta? Jos huumeiden normalisaatiolla tarkoitetaan englantilaiseen tapaan tilannetta, jossa huumeita kokeilleita alkaa olla puolet ja säännöllisesti käyttäviä neljännes nuorista ikäluokista ja käyttö yleistyy lisäksi varttuneempien keskuudessa, niin siitä olemme kyllä kaukana. On tärkeätä korostaa, että suomalaisnuorten huu-

meiden käyttö on tutkimuksen tulosten mukaan edelleenkin valtaosaltaan satunnaista, yhteen tai joihinkin käyttökertoihin rajoittuvaa kokeilua. Säännöllisempää käyttöä kuvaavat 12 kuukauden ja 30 päivän prevalenssilukemat olivat 1970- ja 1980-luvulla syntyneiden joukossakin verraten alhaiset. Lisäksi uusien käyttäjien mukaantulosta vanhemmissa ikäluokissa ei ole merkkejä. Tässäkään suhteessa emme juuri näe perusteita puhua huumeiden käytön normalisoitumisesta Suomessa. Itse asiassa myös englantilaisessa keskustelussa näitä puheita on pidetty yliampuvina (Shiner & Newburn 1999). Se, että tällaiseen keskusteluun on ryhdytty, kuvastaa kuitenkin 1990-luvulla tapahtuneiden muutosten merkitystä (Hakkarainen & Tigerstedt 2002).

Vaikka muutokset viimeaikaisen käytön osalta ovat jääneet vähäisiksi, se ei merkitse sitä, etteikö uuden sukupolven lisääntynyt huumeikiinnostus voisi tuottaa myös lisää vakavia huumeongelmia. Väestökyselyn kautta näihin ei päästä käsiksi, mutta rekisteritietojen pohjalta voidaan todeta, että erilaiset huumehaitat (esim. rikollisuus, sairastavuus, tartuntataudit ja kuolemantapaukset) ovat lisääntyneet läpi 1990-luvun (A. Virtanen 2001). Huumeiden käytön uusi sukupolvi on näkynyt esimerkiksi Turun huumekuolemista (Hakkarainen 2002). Haittojen lisääntymisessä heijastuvat myös 1990-luvun talouslaman ja sen jälkeisen yhteiskunnallisen kehityksen syrjäytyneisyyttä ja huono-osaisuutta ruokkivat piirteet.

Lopuksi

Juomatapa 2000 -tutkimuksen yhteydessä kerätyn huumekekoilun tulokset viittasivat siihen, että huumeiden käytön yleistyminen olisi ollut jo taitumassa. Vuoden 2002 päihdetutkimus, jonka vertailukelpoisuus aikaisempiin tutkimuksiin on edellä mainittua tutkimusta parempi, antaa tilanteesta kuitenkin osittain toisenlaisen kuvan. Huumeiden kokeilu on edelleen lisääntynyt ja tasaantumista on nähtävissä vain aktiivisempaa käyttötappaa kuvaavissa viimeaikaisen käytön luvuissa.

Huumeiden käytön lisääntymistä 1990-luvulla ei mikään tutkimus ole asettanut kyseenalaiseksi. Tässä esitettyssä analyysissa Suomen toinen huumeaalto on osoitettu sukupolvi-ilmiöksi. Huumeiden uudet kokeilijat ja käyttäjät ovat tulleet 1970- ja 1980-luvulla syntyneistä ikäryhmistä, jotka ovat eläneet nuoruusvuosiaan 1990-luvulla

ja 2000-luvun alussa. Ajan nuorisokulttuureissa huumeiden käyttö on saanut kasvanutta hyväksyntää. Kehityksen myötä kansainvälisten trendien mukainen, nuorten ihmisten uuteen juhlimiskulttuuriin ja yöelämään kytkeytyvä stimulanttien käyttö näyttää saavuttaneen aikaisempaa näkyvämmän jalansijan myös Suomessa.

Se, että huumeiden käytön lisääntyminen pai-

kantuu niin selkeästi 1970- ja 1980-luvulla syntyneisiin ikäluokkiin, asettaa kysymyksiä tulevasta kehityksestä. Tuleeko 1990-luvulla syntynyt ikäluokka liittymään tähän sukupolveen ja sen huumeitrendiin vai ottaako se itselleen toisen suunnan? Miten yhteiskunnan taholta voitaisiin tähän vaikuttaa? Siinä on haastetta niin preventiivisen työn ammattilaisille kuin kaikille muillekin.

KIRJALLISUUS

- ABRAHAM, MANJA & KAAL, HENDRIEN & COHEN, PETER: Licit and illicit drug use in the Netherlands, 2001. Amsterdam: Cedro/Mets & Schilt, 2002
- AHLSTRÖM, SALME & METSO, LEENA & TUOVINEN Eeva Liisa: Nuorten päihteiden käyttö Euroopassa 1995 ja 1999. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 2, 149–158
- BOTHAS, HEIKKI: Huumeetstit suomalaisissa yrityksissä – lääke todelliseen vai kuviteltuun uhaan? Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 1, 44–53
- CALAFAT, AMADOR & FERNÁNDEZ, CESÁREO & JUAN, MONSERAT & BELLIS, MARK & BOHRN, KARL & HAKKARAINEN, PEKKA & KILFOYLE-CARRINGTON, MARY & KOKKEVI, ANNA & MAALSTÉ, NICOLE & MENDES, FERNANDO & SIAMOU, IOANNA & SIMON, JOSEPH & STOCOCO, PAOLO & ZAVATTI, PATRIZIA: Risk and control in the recreational drug culture. Palma de Mallorca: IREFREA, 2001
- HAKKARAINEN, PEKKA: Huumeekulttuurin muutos ja huumekuolemat. S. 110–136. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- HAKKARAINEN, PEKKA & HÜBNER, LENA & LAURSEN, LAU & ØDEGÅRD, EINAR: Drug use and public attitudes in the Nordic countries. P. 125–164. In: Hakkarainen, P. & Laursen, L. & Tigerstedt, C. (eds.): Discussing drugs and control policy. NAD publication no 31. Helsinki 1996
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Onko huumeiden käytön yleistymisen taittumassa? Vuoden 2000 huumeikyselyn tulokset. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 3, 277–283
- HAKKARAINEN, PEKKA & TIGERSTEDT, CHRISTOFFER: Ristiriitojen huumeipolitiikka – huumeongelman normalisaatio Suomessa. S. 250–269. Teoksessa: Heikkilä, M. & Kautto, M. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 2002
- HELVE, HELENA: Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino, 2002
- HOIKKALA, TOMMI & PAJU, PETRI: Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. S. 14–31. Teoksessa: Silvennoinen, Heikki (toim.): Nuorisopolitiikka Suomessa – 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta ja opetusministeriö, 2002
- KONTULA, OSMO: Huumeet Suomessa 1990-luvulla. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä, 1997
- KONTULA, OSMO & KOSKELA, KAJ: Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8, 1992
- KOUVONEN, PETRA & ROSENQVIST, PIA & SKRETTING, ASTRID (red.): Bruk, missbruk, marknad och reaktioner – Narkotika i Norden 1995–2000. NAD-publikationer nr. 41. Helsingfors 2001
- MARIJUANA ABUSE. Research report. National Institute on Drug Abuse, 2002
- MUSTONEN, HELI: Sukupuolierot alkoholin käytössä. S. 236–250. Teoksessa: Luoto, R. & Viisainen, K. & Kulmala, I. (toim.): Sukupuoli ja terveys. Tampere: Vastapaino, 2003
- PARKER, HOWARD & ALDRIDGE, JUDITH & MEASHAM, FIONA: Illegal leisure – The normalization of adolescent recreational drug use. London: Routledge, 1998
- PARKER, HOWARD & WILLIAMS, LISA & ALDRIDGE, JUDITH: The normalization of 'sensible' recreational drug use: Further evidence from the North West England longitudinal study. Sociology 36 (2002): 4, 941–964
- PARTANEN, AIRI: Ökat missbruk av buprenorfin bland finska missbrukarvårdens narkomanklienter. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 20 (2003): 1, 57–62
- PARTANEN, JUHA: Märkä pilvi. Alkoholipolitiikka 59 (1994): 6, 397–411
- PARTANEN, JUHA: Huumeet maailmalla ja Suomessa. S. 13–37. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- PARTANEN, JUHA & METSO, LEENA: Cannabis Suomessa 1990-luvulla. Alkoholipolitiikka 62 (1997): 5, 350–355
- PARTANEN, JUHA & METSO, LEENA: Suomen toinen huumeaalto. Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 2, 143–149
- PIISPA, MATTI: Jätetäänkö nettikeskustelut huumeista liberaaleille? Tiimi 2002: 2, 12–13
- RANTALA, KATI: Internet linkkinä huumeiden huvikäytölle. Nuorisotutkimus 18 (2000): 2, 52–55
- REUBAND, KARL-HEINZ: Research on drug use: a review of problems, needs and future perspectives. Drug and Alcohol Dependence 25 (1990), 149–152

- SALASUO, MIKKO: Miksi nuoret eivät usko valistukseen? *Tiimi* 2000: 5, 9–11
- SALASUO, MIKKO & RANTALA, KATI: Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. S. 38–67. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- SEPPÄLÄ, PAULIINA: Kielletyt aineet ja niiden merkitys teknokulttuurissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (1999): 4, 359–368
- SEPPÄLÄ, PAULIINA: Ravekulttuuri ja laittomat päihteet: yhteisöllisyyttä, etiikkaa ja identiteettiä. A-klinikkasäätöön raporttisarja nro 36. Helsinki 2001
- SHINER, MICHAEL & NEWBURN, TOM: Taking tea with Noel – the place and meaning of drug use in everyday life. P. 139–159. In: South, N. (ed.): *Drugs –*

cultures, controls and everyday life. London: Sage, 1999

- TIRKKONEN, JARKKO & KONTULA, OSMO: *Impppaus nuorten ryhmätoimintana*. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportteja 1/1991. Helsinki 1991
- VIRTANEN, ARI: *Huumausainetilanne Suomessa 2000*. Tilastoraportti 1/2001. Helsinki: Stakes, 2001
- VIRTANEN, MATTI: *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS:n toimituksia 831. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2001
- VIOSIRAPORTTI EUROOPAN UNIONIN JA NORJAN HUUMEONGELMASTA 2002. Lissabon: Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus, 2002.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Hakkarainen & Leena Metso: Drug use: the new generation (Huumeiden käytön uusi sukupolvi)

Drug use increased in the 1990s all around the world, including Finland. The article describes the results of a postal questionnaire survey in Finland in autumn 2002. The population of the survey consisted of Finnish people aged 15–69. The Ålands Islands were excluded from the study, as were the institutionalised population and people with no permanent residence. A random sample of 4,053 persons was drawn from the population data system maintained by Statistics Finland. The age group 15–35 was weighted in the sampling procedure. Weighting coefficients were used in the analysis to balance the overrepresentation of young people in the sample.

A total of 2,541 persons took part in the survey, giving a response rate of 63 per cent. This can be considered reasonably high in view of the sensitivity of the issues covered as well as the general tendency of participation in postal questionnaires to decline in recent years. A comparison of the results with the figures produced by surveys conducted in the same way in 1992, 1996 and 1998 provides a good indication of how the situation has developed over the past ten years.

In the 2002 survey, 12 per cent of the respondents said they had tried or used an illicit substance at some point in their life. The majority reported that this had happened one year ago or earlier. Three per cent reported drug use during the past 12 months, one per cent that they had used drugs during the past 30 days. A comparison of the prevalence figures for 2002 with those from earlier studies reveals trends in both directions. The numbers who indicated that they had sometimes tried or used drugs have increased, over the past four years particularly among women. By contrast the

figures describing recent use in 2002 do not seem to have changed since 1998.

The sharpest increase in the numbers trying drugs was seen in the age group 20–29. In 2002, around one in three men and around one in four women in this age group reported having tried cannabis at some stage in their life. In the age group under 40 the use of amphetamine and ecstasy also showed a statistically significant increase. The figures describing non-medical use of medical substances had also increased. In the metropolitan Helsinki region and in larger cities with a population of more than 100,000, drug use was more common than elsewhere in the country.

The increase in drug use during the 1990s has been described as the second drug wave. The analysis presented in this article shows that the second drug wave in Finland was a generational phenomenon. The new drug users and experimenters come from age groups who were born in the 1970s and 1980s and who lived their youth in 1990s and the early 21st century. Drug use has been enjoying growing acceptance in contemporary youth culture. It seems that the new culture of celebration that has arrived in Finland with trends of internationalisation and the use of stimulants that is associated with night-life have gained an increasingly firm footing in our country. As far as the future is concerned it is interesting to consider whether the age groups born in the 1990s will join this generation and its drug trends, or whether it will decide to move in a different direction.

KEY WORDS

Drug use, illegal drugs, medical substances, youth, adults, survey, Finland